

STŘEDOČESKÁ KRAJINA A JEJÍ GENIUS LOCI

Esej o nutnosti chránit nejenom
to hodnotné, ale také to, co máme rádi

*A já řeknu na úpatí obrovského schodiště, ke kterému právě přicházíme:
Chci zůstat uvnitř jména obecného.*

A. Camus, *Zápisky III*

Genius loci je něco podobného jako „krajinný ráz“, ale je ještě méně uchopitelný. Asi nejlepší definice „ducha místa“ je to, že je důvodem, který neumíme pojmenovat, ale kvůli kterému se vracíme. Pojem genius loci může působit magicky a prchavě, ale ve skutečnosti je jednou z nejsilnějších esencí celé krajiny. Do Prahy turisté nepřijíždějí kvůli tomu, že by chtěli navštívit Pražský hrad nebo chrám svatého Mikuláše, ale protože je zajímavá „atmosféra místa“. Při rozvoji každého města i každé krajiny je nutné zvážit, jaký je jejich genius loci, abychom bezmyšlenkovitě nepoškodili samotný základ duchovní kostry krajiny. Genius loci se nevznáší na nějakém obláčku, ale je pevně vepsán do tvarů, struktur a barev kraje.

Co je tedy charakteristické pro střední Čechy? Je to určitá mnohost vlivů, pestrost základů — málokdo řekne „já jsem ze středních Čech“, spíš prohlásí, že je od Příbrami nebo z Polabí. Naproti tomu Jihočech či Moravan nezachází do krajinných detailů, protože jeho země a povaha je homogennější. Osudem středu je ovlivňovat a být ovlivňován. Střed je místo komunikace, setkávání, smířování i bojiště konfliktů a nedorozumění. Ze středu přicházejí ty nejhorší pohromy i neustálý, jemný tok kulturních vlivů. Střed má tendenci k hrabivosti, nátlaku a kořistění, ale jen on sám je schopen prosadit více přátelská pravidla pro celou zemi. Vyplývá z toho jeden požadavek — střed musí být průchozí, nesmí blokovat, nesmí rozdělovat. Pro středočeskou přírodu je největší překážkou město Praha. Jinak situace není tak

špatná — ústí Sázavy se napojuje na Hřebenky a dolní Berounku, dolní Polabí je dosti harmonickou zemědělskou krajinou propojeno se Slánskem a s Kladenskem a pouze samotný tok Vltavy je blokován hlavním městem. Z tohoto pohledu jsou pražská chráněná území možná ještě hodnotnější, než by se zdálo, kdybychom se dívali pouze z Prahy. Rád bych jednou viděl zelený koridor, přírodní obchvat Prahy, propojující například Radotínské a Prokopské údolí, Vidouli, Hvězdu, Šárku a Roztocký háj, tedy přírodu severu a jihu města, severu a jihu Čech.

Střední Čechy jsou nenápadné, ale přitom melodické, málokde dosahují monumentality, je obtížné nalézt nějaké společné „logo“ — byl by to Karlštejn nebo Říp? Nedá se v nich udělat bombastický reklamní obrázek na cigarety Marlboro, ale jen na místní pivo. Jejich nejhodnotnější místa bývají malá a zranitelná. Obvyklý návštěvník je snadno přehlédne, investor je neváhá zničit. Středočeská krajina je rozbitá na malé kousky sítí dálnic a komunikací. Ve středočeském prostoru je nejenom civilizace, ale i příroda více globalizovaná než kdykoliv předtím. Podobně

U Nového Knína. Charakteristická středočeská krajina na jih od Prahy: nevysoké kopce pokryté lesem, pole s hnědými půdami, zaniklé původní polní cesty, zpustlé sady a zarůstající pastviny, měkká melancholie (H. Rysová).

→ Skřípel u Hostomic. Na dálnici je zajímavé to, jak je nudná, zatímco úzké silnice nás skoro vždy zavedou na nějaké všedně pozoruhodné místo (H. Rysová).

se na budovách objevují italské mramory místo českých pískovců a na fasádách německé barvy místo tuzemského žlutého páleného okru. Středočeská krajina je jakousi „popelkou“, její původní krása je zastřena smetištinným charakterem příměstských území.

Ale ke kouzlu krajiny patří určitá zasněnost, melancholie, tušení mytických kořenů, propadání se do hlubin pravěku, vize vztyčených kamenů a kruhových svatyní různých kultur. Říp jako *axis mundi* pravěkých Čech, Stará Boleslav jako *paládium* českého království. V celém světě se rozvíjí pravěká turistika, jednou může přijít doba, kdy jedním z lákadel středních Čech bude keltská Závist nebo halštatský Plešivec. Ke středočeské krajině patří románské kostelíčky, vesnické siluety s bání místního kostela jako od Středočecha Josefa Lady. Je zapotřebí si všimnout hmot a barev staveb a horizontu krajiny — nedovolit, aby jej příliš narušovaly vysoké budovy a vysílače.

Střední Čechy jsou i místem úzce spjatým s pobytem světců, umělců a občas dokonce i hrdinů. Budeč, Levý Hradec, zbraslavský klášter, Kouřim, Tetín, hrad Sion a další místa mají mytický i náboženský rozměr, který bude každá doba po svém interpretovat a možná i zavrhouvat. Ale aby to mohla udělat, je nutné tato místa zachovat pokud možno včetně okolní krajiny. Představte si rotundu svatého Jiří na Řípu obklopenou smrkovým lesem! A přece něco podobného děláme s krajinou dnes a denně. Pro středočeskou krajinu je charakteristická rovněž i jakási zbabělost, vůle ke kompromisům, nadšené začátky, nedodělané konce a prostřednost. Není to heroická, ale spíš lidská krajina; je v ní víc práce a realismu než smělých výbojů a romantických citů. Je půvabná, když se o ni člověk stará, ale začíná být poetická, když toho člověk nechá — asi jako opuštěná zahrada zarůstající křovinami a lesem. Působí prostě a přehledně, ale vždy má nějaké tajemné zákoutí. Dvě desítky pravěkých kultur jí vtiskly nějakou únavu, něco klidu a možná i moudrosti.

Po staletí byla předmětem péče a lásky lidí, ale teď je nějak odstrčená a jakoby nepotřebná. Jako by si její obyvatelé říkali:

„Tady sice bydlím, ale na dovolenou pojedu někam, kde to je hezké.“ A to je přístup, který ničí obě krajiny — tu domova i tu předělanou pro turisty. Možná však jen nabírá sil, dobře si vědoma všech plemen, která odešla a nikdy se nevrátila, všech ledových dob a erozních fází, pěti různých moří a tří velkých horstev. Má čas a čeká. A pro nás samé je hodnotou, jistotou zakotvení, díky ní víme, kde jsme doma, a tedy kdo jsme.

Píšeš, říkal mi přítel kritik, jako kdyby krajina byla důležitější než postava... Přiznávám, že vidím postavy téměř jako funkce určité krajiny. Stalo se mi to poměrně nedávno po mnoha letech putování... Mé knihy jsou vřadycky o životě v nějakém místě, ne o jeho spěšném projíždění. Ale jak pomalu, rok po roku poznávám Evropu, ochutnávám vína, sýry a národní charaktery, uvědomuji si, že to, co určuje kulturu, je nakonec duch místa...

Ano lidské bytosti jsou výrazem své krajiny, ale když se chcete dotknout tajných kořenů esence národa, musíte se nejprve sami zklidnit... Pod úplně povrchními a zjevnými současnými změnami zůstávají staré linie přílivů a odlivů času.

A když už mluvíme o smyslu pro místo, myslím, že málo pozornosti je věnováno čistě literárním kritériím. Co dělá velké knihy velkými, nejsou jen příběhy a charaktery, ale také místo a zakotvení v prostředí.

Lawrence Durrell, esej „Krajina a povaha“

Poznámka: Eсей Lawrence Durrella je citován z knihy Spirit of place (New York 1969). Durrell doporučuje několik dalších knih a povídek, které podle jeho názoru skvěle odrážejí ducha místa: Lawrence D. H., Sea in Sardinia a Twilight in Italy; Douglas N., Fountains in the sand; Miller H., Colossus of Maroussi; Stark Freya, Valley of the Assassins; Fermor P., Mani.

Rainer Maria Rilke se na jednom místě ptá: „Krajina, není-li to, co chceš. Neviditelně povstati v nás?“ (H. Rysová)